

Kierteen Katkaisijat

Hyvinvointialuepäätäjän opas
uusintarikollisuuden vähentämiseen

 Kriminaalihuollon
tukisäätiö

 RISE

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

KIERTEEN KATKAISIJAT

Arvon hyvinvointialuevaikuttaja,

olitpa sitten aluevaltuutettu, muu luottamushenkilö tai viranhaltija, tehtävässäsi sinulla on mahdollisuus vaikuttaa alueesi uusintarikollisuuteen. Uusintarikollisuus on Suomessa merkittävästi yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Useampi kuin joka toinen vankilasta vapautuva palaa rikosseuraamuksen jälkeen vankilaan viiden vuoden seuranta-ajalla. Yhdyskuntaseuraamuksen suorittajista ja valvotun koevapauden kautta vapautuneista rikoksen uusimisriski on matalampi ja heistä rikoksen uusi joka kolmas viiden vuoden seuranta-ajalla.

Rikoskierteellä on monta kärsijää. Välittömin kärsijä on tietysti rikoksen uhri. Uhrin lisäksi rikos on kriisi myös rikoksesta tuomittujen läheisille. Myös kaikki hyvinvointialueen asukkaat kärsivät rikollisuudesta, sillä se vaikuttaa alueen yleiseen turvallisuuteen, talouteen sekä veto- ja pitovoimaan. Rikoskierteen pitkittyessä tuomitun työkyky alenee ja työelämästä poisvietetty aika pitkittyy. Syrjäytymisestä aiheutuvat kulut kasvavat. Sosiaali- ja terveyspalveluiden tarve ja sitä myötä kustannukset kasvaa. Kokonaisuudessaan rikollisuudesta yhteiskunnalle aiheutuvat kulut ovat vuosittain noin 1,8 miljardia euroa.

Rikoskierteen ytimessä on rikosseuraamusasiakas itse. Myös hän kärsii kierteen pitkittymisestä. Rikoskierteeseen ajautuneiden terveys- ja hyvinvointierot ovat suuria valtaväestöön nähden. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat tämän marginaaliryhmän marginaalit: naiset, sukupuolivähemmistöt sekä etnisiin vähemmistöihin kuuluvat. Rikoksesta tuomitut ovat hyvinvointialueensa asukkaita siinä missä muutkin. Hyvinvointialueen tehtävänä on heidän tarvitsemiensa palvelujen järjestäminen. Samalla hyvinvointialueella on mahdollisuus vähentää uusintarikollisuutta pitämällä huoli siitä, ettei rikosseuraamusasiakas jää sirpaleisen palveluverkoston väliinputojaksi, ja että rikosseuraamusasiakkaiden oikeus tarvitsemiinsa palveluihin toteutuu.

Tässä oppaassa esitellään neljä konkreettista toimenpidesuosituksista. Mitään suosituksista ei saavuteta yksin hyvinvointialueen voimin: yhteistyöhön tarvitaan myös Rikosseuraamuslaitosta, kuntia ja kolmatta sektoria. Hyvinvointialue voi toimia tehtävässä veturina, Kierteen katkaisijana.

60%

VANKEUSRANGAISTUKSEN SUORITTANEISTA UUSII RIKOKSENSA

viiden vuoden seuranta-ajalla. Yhdyskuntaseuraamuksen ja valvotun koevapauden suorittamisen jälkeen vastaava luku on n. 30 %.

30%

vapautuu
asunnottomina

70%

ei ole mitään
peruskoulun jälkeistä
tutkintoa

10%

ei ole suorittanut
peruskoulua loppuun

80%

on vakavia
kielenymmärtämisen
ja/tai oppimisen
vaikeuksia.

20%

on kokonaan
työkyvyttömiä, vain
puolet on täysin
työkykyisiä

90%

on päihde- ja/tai
mielenterveysongelma

10%

Kuolee vapautumista
seuraavan viiden
vuoden aikana

Tiedot saatu Rikosseuraamuslaitokselta.

HYVINVOINTIALUEEN TULEE VAHVISTAA KUNTOUTUSPALVELUIDEN TARJOAJIEN VÄLISTÄ YHTEISTYÖTÄ

Hyvinvointialueella on mahdollisuus vahvistaa rikosseuraamusasiakkaiden tarvitsemien palveluiden välistä yhteistyötä. Avainasemassa on hyvinvointialueen, Rikosseuraamuslaitoksen, asiakkaiden kotikuntien ja kolmannen sektorin välinen yhteistyö.

Rikosseuraamusasiakkaat tarvitsevat esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluita, päihde- ja mielenterveyspalveluita sekä asumisen tuen palveluita. Tuen tarpeen laaja-alaisuuden vuoksi palveluiden yhteensovittaminen on erityisen tärkeää. Asiakas-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelma tulee laatia yhdessä asiakkaan itsensä, Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueen kanssa seuraamuksen alkuvaiheessa, seuraamuksen laji ja kesto huomioiden. Jotta verkostoyhteistyön tuella aloitettu kuntoutuminen rikoksettomaan elämään tuottaa pysyvämpiä tuloksia, tulee palvelujatkumoiden toimia saumattomasti myös seuraamuksen loppuessa. Ilman palveluiden välistä yhteistyötä on riskinä, ettei millään taholla ole kokonaisuymmärrystä asiakkaan tilasta ja kuntoutumiseen käytetyt resurssit valuvat hukkaan.

Palveluiden järjestämisen yhteistyövelvoite on kirjattu muun muassa terveydenhuoltolakiin, sosiaalihuoltolakiin, vankeuslakiin, lakiin valvotusta koevapaudesta, sekä lakiin yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta. Hyvinvointialueilla olisi perusteltua perustaa esimerkiksi asiaa koordinoiva yksikkö tai työryhmä, joka vastaisi yhteistyövelvoitteen toteutumisesta ja asiakkaiden ohjautumisesta tarpeenmukaisten palvelujen piiriin. Yksittäisen asiakkaan vastuutyöntekijäksi tulee nimetä oma työntekijä, jolla tulee olla sosiaalityöntekijän pätevyys.

- **Palveluiden välisen yhteistyövelvoitteen toteutumista tulee edistää hyvinvointialueella.**
- **Palveluiden järjestämisvastuu täytyy olla nimettynä vähintään yhdelle sotekeskukselle.**
- **Hyvinvointialueen tulee tehdä tiiviimpää yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa ja sovittaa yhteen asiakas-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelmat.**

ASUNTO ON TAATTAVA KAIKILLE RIKOSSEURAAMUSASIAKKAILLE

- **Asunto on turvattava kaikille rikosseuraamusasiakkaille.**
- **Erilaisia asumisen tukipalveluja on oltava saatavilla. Hyvinvointialue voi järjestää asumisen tukipalvelut itse tai ostopalveluna.**
- **Hyvinvointialueen tulee varmistaa, että asumis- ja sosiaalipalvelut tekevät tiivistä yhteistyötä keskenään sekä kuntien, Rikosseuraamuslaitoksen ja kolmannen sektorin kanssa.**

Jopa kolmannes vangeista vapautuu ilman asuntoa. Asunnottomuuden takia vankilaan joutuu ihmisiä, joiden rikostuomio mahdollistaisi yhdyskuntaseuraamukseen pääsyn.

Asunnottomuus lisää merkittävästi rikoksen uusimisen riskiä. Asunnon saaminen vankilasta vapauduttaessa on merkittävä tekijä yhteiskuntaan kiinnittymisessä ja tätä kautta myös uusintarikollisuuden vähentämisessä. Myös yhdyskuntaseuraamukseen pääsyllä on vaikutusta uusintarikollisuuteen: seuraamuksen jälkeen uusintarikollisuuden riski on 30 %, kun vankeuden jälkeen se on 60 %. Asunnottomuuden vähentäminen lisäisi yleistä hyvinvointia, yhteiskunnallista turvallisuutta ja on taloudellisesti järkevää.

Pääministeri Sannan Marinin hallituksen hallitusohjelman tavoitteena on puolittaa asunnottomuus vaalikauden aikana ja poistaa asunnottomuus vuoteen 2027 mennessä. Hyvinvointialueudistuksen myötä asunnottomuustyö on uudessa tilanteessa. Tammikuusta 2023 alkaen vastuu asunnottomuuden hoidosta jakautuu kuntien asumistoimen ja hyvinvointialueille siirtyvien sosiaali- ja terveystalouden välille. Asiakas ei saa jäädä tilanteessa väliinpuotoajaksi. Hyvinvointialueet voivat koordinoida asunnottomuustyön yhteistyötä ja varmistaa näin toimivat asumisen palvelut.

RIKOSSEURAAMUKSEN JA PÄIHDEKUNTOUTUKSEN TULEE TUKEA TOISIAAN

Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaista noin 90 prosentilla on päihdeongelma. Päihdeongelma on yksi keskeinen rikollista elämäntapaa ylläpitävä tekijä. Riski päihdeiden käytön jatkamiseen on suurin heti vankilasta vapautumisen jälkeen. Päihdekuntoutukseen pääsy rangaistusaikana tai heti sen jälkeen on kuitenkin usein sattumanvaraista ja kuntoutusjaksot lyhyitä.

Rangaistus ei poista päihdeongelmaa. Vaikuttavampia ratkaisuja saadaan sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpitein. Päihdehuoltolaki velvoittaa järjestämään yksilön tarpeeseen perustuvaa päihdekuntoutusta. Hyvinvointialueella tulee tarkastella päihdekuntoutuksen tarvetta laaja-alaisesti, eikä rikosseuraamusasiakkuus saa vaikuttaa ja/tai estää kuntoutukseen pääsyä. Päihdekuntoutussuunnitelma ja sitä tukeva muu kuntoutussuunnitelma tulee tehdä yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen ja hyvinvointialueen kanssa rikosseuraamuksen aikana.

Hyviä käytäntöjä rikosseuraamuksen ja päihdekuntoutuksen yhteensovittamisesta löytyy. Esimerkkejä ovat päihdekuntoutus osana yhdyskuntaseuraamusta ja sakko- ja lyhytaikaisvankien tuomion suorittaminen päihdekuntoutuslaitoksessa. Hyvinvointialueen kannattaa etsiä uusia hyviä käytäntöjä, ja vaihtoehtoja tuottaa päihdepalveluita yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa jatkossakin.

- **Päihdepalvelupolut tulee suunnitella ja toteuttaa yhteistyössä hyvinvointialueen, Rikosseuraamuslaitoksen ja tukipalveluita tuottavien järjestöjen kanssa.**
- **Laitoskuntoutuspaikkoja tulee lisätä ja kuntoutusjaksoja pidentää.**
- **Hyvinvointialueiden tarjoamien päihde- ja mielenterveyspalveluiden tulee tukea toisiaan.**

TUKEA RIKOSSEURAAMUSASIAKKAIDEN LÄHEISILLE ON VAHVISTETTAVA

- Rikosseuraamusasiakkaiden perheiden tarvitsemat palvelut, kuten perhetyö ja lapsiperheiden kotipalvelu täytyy huomioida moniammatillisesti.
- Myös muut läheiset, kuten vanhemmat, sisarukset ja isovanhemmat tulee tunnistaa erityistä tukea tarvitsevinä.
- Ammattilaisille tulee tarjota koulutusta, jotta heillä on riittävästi tietoa rikosseuraamusasiakkaiden läheisten tuen tarpeesta.

Vankeusrangaistus koskettaa Kriminaalihuollon tukisäätiön arvion mukaan 55 000 vangille läheistä ihmistä vuosittain. Vankeuden vaikutukset ulottuvat läheisten talouteen, toimintakykyyn ja arjesta selviämiseen, huoltajujärjestelyihin sekä lapsen ja vanhemman suhteeseen. Vanhemman vankeus voi aiheuttaa lapselle kasautuvia riskejä esimerkiksi mielenterveysongelmien tai huonon koulumenestyksen suhteen. Perheiden tukemisella on vaikutusta myös uusintarikollisuuteen: Perhesiteet toimivat motivaationa desistanssille, eli rikollisesta elämästä irtaantumiselle.

Läheiset voivat tarvita taloudellista tukea, perhepalveluja tai psykologista apua rikoksen aiheuttamaan kriisitilanteeseen. Erityistä huomiota tulee kiinnittää lasten edun ja oikeuksien toteutumiseen, kun vanhempi tai muu läheinen on vankilassa. Sosiaalihuoltolaki velvoittaa selvittämään rikosseuraamusasiakkaan huollettavana olevan lapsen hoidon ja tuen tarpeen rikosseuraamuksen alkaessa. Samalla voitaisiin myös moniammatillisessa yhteistyössä kartoittaa lähivanhemman ja muun lähipiirin tuen tarvetta, sekä sovittaa myös rikosseuraamusasiakkaan oma kuntoutussuunnitelma tukemaan vanhemmuutta. Tätä varten tarvitaan yhteistyörakenteita hyvinvointialueen, Rikosseuraamuslaitoksen ja kolmannen sektorin toimijoiden välille. Tällä hetkellä rikosseuraamusasiakkaiden lapsille ja perheille ei ole juurikaan kohdennettua tukea tarjolla, eikä peruspalveluissa usein tunnisteta heidän tuen tarvettaan.

TIMON TARINA

Timolla oli hyvä lapsuus melko tavallisessa perheessä. Peruskoulun jälkeen Timon elämässä tapahtui kuitenkin asioita, joiden myötä hän ajautui kokeilemaan huumeaineita. Timolle kehittyi vakava päihdeongelma. Ammattiopiston rakennusalan opintojen jälkeen Timon elämä oli pelkkää ajelehtimista kaduilla ja päihdemaailmassa.

Timo teki rikoksia ja sai ehdollisia tuomioita. 26-vuotiaana Timo joutui ensimmäisen kerran vankilaan. Siitä alkoi vuosien vankilakierre. Ennen viimeisintä tuomiotaan Timo erosi raskaana olevasta tyttöystävästään Hannasta. Pariskunta sopi, että Timo voi olla mukana lapsensa elämässä, mikäli pysyy raittiina. Timo hakeutui vankilassa päihdehoitoon ja tällä kertaa hänen onnistui raitistua.

35-vuotias Timo vapautuu tuomiolta ja on päättänyt sen olleen viimeinen. Kumpaa polkua hän kulkee?

Laitoskuntoutus järjestyy

Timon vankilassa alkanut päihdekuntoutus jatkuu valvotussa koevapaudessa. Timo pääsee kunnan maksamaan laitосkuntoutukseen.

Tukiasunto järjestyy

Timo on menettänyt asuntonsa ennen tuomiota. Vapautuessa Timolle järjestyy oman hyvinvointialueen sosiaalityöntekijän avulla tukiasunto. Asunto ja asumisohjaajan tuki ovat ratkaisevia Timon arjenhallinnan ja päihhteettömyyden kannalta. Timo voi tavata lastaan kotonaan.

Laitoskuntoutus ei järjesty

Timon päihdekuntoutuksen jatkoa on valmisteltu vankilassa. Timon hyvinvointialueen päihdetyö myöntää sopimuksen ainoastaan avokuntoutukseen. Timo ei onnistu pysymään poissa vanhoista kuvioista, hän jättää päihdehoitajalle varatun ajan väliin.

Vapautuminen asunnottomana

Timo on menettänyt asuntonsa ennen tuomiota. Kotikunnassa ei ole Timolle soveltuvia tukiasumispalveluita. Timo laittaa hakemuksia kaupungin vuokra-asunnoille ja yksityisille vuokranantajille, mutta vuokrarästit ja Google-haun paljastama menneisyys estävät asunnon saannin.

Tukea vanhemmuuteen

Lastensuojelu on ollut vahvana tukena lapsen syntymästä asti. Timo ja Hanna ovat kokeneet tulleeensa kuulluksi ja saaneensa tukea ja arvostusta vanhempina. Tämä on Timolle iso asia, ja tukee elämän suunnan muuttamisessa. Myös Hannalle on tärkeää, että Timo on mukana lapsen elämässä.

Tukea työllistymiseen

Timo on käynyt vankilassa työtoiminnassa, toiveissa on työpaikka rakennusalalta. Suljetusta vankilasta Timo on päässyt avovankilaan, jossa hän on tehnyt rakennusalan avolaitostöitä ja hänellä on mahdollisuus löytää työpaikka vapautumisen jälkeen.

Kaksi vuotta tuomion jäljessä

Timo on luottavainen tulevaisuutensa suhteen. Hän käy säännöllisesti vertaistukiryhmissä, viettää aikaa lapsensa kanssa ja keskittyy hyviin asioihin elämässään. Hän ei todennäköisesti enää palaa takaisin vankilaan.

Ei tukea vanhemmuuteen

Lastensuojelu on ollut vahvasti mukana lapsen syntymästä asti. Timon isyys on sivuutettu vankeusaikaisesta raittiudesta huolimatta täysin. Lastensuojelu on jopa kehottanut Hannaa huolehtimaan lapsesta itse, vaikka Timo on yrittänyt kertoa, että haluaa olla lapsensa elämässä mukana.

Ei tukea työllistymiseen

Timo on käynyt vankilassa työtoiminnassa, toiveissa on työpaikka rakennusalalta. Timo ei pääse avovankilaan eikä saa tukea työpaikan etsimiseen. Päihdeongelma sekä asunnottomuus vievät liikaa energiaa, eikä Timo jaksaa motivoitua työllistymisensä.

Kaksi vuotta tuomion jäljessä

Timo on edelleen asunnoton ja jatkaa päihteidenkäyttöä. Hän ei ole tavannut lastaan kertaakaan. Timo on parhaillaan syytettynä tapon yrityksestä sekä huumausainerikoksesta. Hän joutuu todennäköisesti jälleen vankilaan.

**KUMPI TARINA KERROTAAN
TEIDÄN HYVINVOINTIALUEELLANNE?**

LOPUKSI

Ota yhteyttä!

Kriminaalihuollon tukisäätiö on rangaistuksesta vapautuvien ja heidän läheistensä selviytymistä ja elämänhallintaa edistävä valtakunnallinen asiantuntija ja palveluntuottaja. Säätiöllä on yli 20 vuoden kokemus kuntoutuspalveluiden kehittämisestä ja kuntoutuspainotteisesta kriminaalipolitiikasta.

Järjestämme mielellämme tapaamisen uusintarikollisuuden ehkäisykeinoista kanssanne. Tapaamisen voi varata esimerkiksi hyvinvointialueen virkajohdolle tai puolueen aluevaltuustoryhmälle. Etsitään yhdessä konstit kierteiden katkaisuun!

Projektipäällikkö

Marja Lähde
marja.lahde@kritis.fi
+35844 793 7900

Lähteet

Jones, Gallagher, Manby, Robertson, Schültzwohl, Berman, Hirschfield, Ayre, Urban and Sharrat (2013) COPING: Children of prisoners, interventions & mitigations to strengthen mental health. <https://childrenofprisoners.eu/the-coping-project-publication/>

Kainulainen & Saari (toim.) (2021) Suomalainen vanki. Arjen rakenteet ja elämänlaatu vankilassa. Vastapaino.

Lehti, Kivivuori, Raeste, Aaltonen, Tyni (2021) Vankien asunnottomuus ja liikkuvuus sosiaalisen integraation haasteena; systeeminen katsaus. Lakimies-lehti 3-4/2021 s. 365-411.

Mäki (2017) Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. RISE_1_2017_Leimattuja_lainsuojattomia_ja_tulevaisuuden_rakentajia_WEB.pdf (rikosseuraamus.fi)

On aika toimia! Euroopan neuvoston suositus CM/Rec(2018)5, joka koskee vankilassa olevien vanhempien lapsia. (2018) <https://www.kritis.fi/wp-content/uploads/2020/11/Lapsiyst%C3%A4v%C3%A4lliset-suositukset.pdf>

Piispa & Lind (2021) Taustalla rikos, edessä muutos : Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:3. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-844-8>

Rikosseuramuslaitoksen tilastoja 2021. https://www.rikosseuraamus.fi/material/collections/20220614144512/7a0qfF11R/RISE_Tilastollinen_vuosikirja_2021_FI.pdf

Vankien terveys, työkyky ja hoidon tarve (WATTU III) (2006). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Kriminaalihuollon
tukisäätiö

R/SE

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

#KierteenKatkaisijat

Hyvinvointialueet vähentämässä uusintarikollisuutta

Tämä opas on osa Hyvinvointialueet vähentämässä uusintarikollisuutta -hanketta, joka sosiaali- ja terveysalan ammattilaisille sekä hyvinvointialuepäättäjille suunnattu koulutushanke, jota koordinoi Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Päyhteistyökumppani on Rikosseuraamuslaitos.

Hankekausi: 8/2022–6/2023

Rahoittaja: Oikeusministeriö